

Оцінка аграрної політики України 2021

Павло КОВАЛЬ

к.е.н., доцент,

Генеральний директор ВГО

“Українська аграрна конфедерація”

Член правління ГС ВАФ

Методичні та організаційні аспекти оцінки ефективності та результативності аграрної політики (1)

Специфіка розробки та оцінки аграрної політики в Україні:

- **Нормативна база**
- **Особливості системи статистичних спостережень**

Всі державні статистичні спостереження здійснюються згідно з затвердженими методологічними та методичними документами, які оприлюднюються на офіційному вебсайті Держстату : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/menu/menu_/2ed_sg_lg_rg.htm Збірнику статистичних вимог ЄС 2021 року.

Кодексу норм європейської статистики.

Регламенту (ЄС) 2018/1091 Європейського Парламенту та Ради від 18 липня 2018 року про інтегровану статистику фермерських господарств.

- **Поточний стан компетенції стратегічного планування та оцінки аграрної політики**

ПЛАН РОБОТИ Міністерства аграрної політики та продовольства України на 2021 рік. (Звіт про виконання Плану роботи Міністерства аграрної політики та продовольства України на 2021 рік станом на 20 січня 2022р.)

Стратегічний план роботи Міністерства аграрної політики та продовольства України на 2022-2024 роки.

(ЗВІТ про виконання Стратегічного плану роботи Міністерства аграрної політики та продовольства України за 2022 рік.)

Методичні та організаційні аспекти оцінки ефективності та результативності аграрної політики (2)

Особливості оцінки аграрної політики (САП ЄС):

➤ Нормативна база

правила регулювання СМЕФ (спільної системи моніторингу та оцінки політики):

Створення спільної системи моніторингу та оцінки політики

(стаття 110 Регламенту (ЄС) 1306/2013)

Застосування СМЕФ

(Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) 834/2014)

Елементи моніторингу та оцінки Європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF)

(Регламент (ЄС) 1303/2013)

Моніторинг та оцінка політики сільського розвитку

(Регламент (ЄС) 1305/2013, Імплементацийний Регламент Комісії (ЄС) 808/2014)

правила регулюють РМЕФ (системи моніторингу та оцінки ефективності):

Створення системи моніторингу та оцінки ефективності

(стаття 128 Регламенту (ЄС) 2021/2115)

Розрахунок результатів і показників результату

(Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) 2021/2290)

Оцінка стратегічних планів САП та надання інформації для моніторингу та оцінки

(Імплементацийний регламент Комісії (ЄС) 2022/1475)

➤ Особливості системи статистичних спостережень

Оцінка аграрної політики України 2021 р.

Використані методики та джерела оцінки:

- ❑ Система показників оцінки результативності та ефективності аграрної політики розрахована автором.
- ❑ **OECD'S PRODUCER SUPPORT ESTIMATE AND RELATED INDICATORS OF AGRICULTURAL SUPPORT. Concepts, Calculations, Interpretation and Use. (The PSE Manual)).**
- ❑ **TECHNICAL HANDBOOK ON THE MONITORING AND EVALUATION FRAMEWORK OF THE COMMON AGRICULTURAL POLICY 2014 – 2020 DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT).**
- ❑ Статистичні дані ДСС України за 2020-2021 р.р.
- ❑ Публічна інформація МАПіП України, МЕР України.
- ❑ **Проект методики оцінки аграрної політики України (аграрної політики, торгової аграрної політики, політики розвитку сільських територій). Використання міжнародної практики та офіційних підходів ЄС 2022р.**
- ❑ **Експертні оцінки вітчизняних та зарубіжних експертів.**

Контекстна оцінка АПК України 2021 р. (1)

За оцінками міжнародних організацій (Світового банку) Україну класифікувати як країну з доходом нижче середнього світового рівня.

Серед головних контекстних ознак виділимо велику площу с.г. угідь, що сприяє розвитку багатогалузевого сільського господарства як основного сектора економіки порівняно з іншими країнами. Сільське господарство України формує близько 10% ВВП (економіки країни) та близько 16% зайнятості.

Агропродовольчий експорт становить близько 45% від загального експорту України. Майже 80% земель сільськогосподарського призначення становить площу ріллі, решта сіножаті, пасовища та багаторічні насадження.

У продовж останніх років господарства населення виробляли близько 40% продукції рослинництва та 55% продукції тваринництва в Україні. Часто сільські домогосподарства орієнтують виробництво на самозабезпечення потреб, а частина продукції включається у ланцюжки створення вартості, як на внутрішньому ринку так і на експорт.

Корпоративний сектор аграрного виробництва забезпечує значну частину сільськогосподарської продукції, в значній мірі орієнтованої на зовнішні ринки.

За останні п'ять років 2016 по 2021 рік економіка стабільно зростала на рівні від 2,4% до 3,5% на рік, а інфляція зменшилася після декількох економічно складних років (2012 – 2015р.р.), коли ВВП впав майже на 19%, а інфляція зросла до 50%.

У 2020 році через пандемію COVID-19 реальний ВВП скоротився на 3.8%, а інфляція знизилася до менше як 3%. Рівень безробіття залишався досить високим і становив 9,5% у 2021 році.

Україна є одним із світових лідерів на глобальних ринках сільськогосподарської продукції, зокрема зерна (пшениці, ячменю, кукурудзи) та рослинної олії (ріпакової та соняшникової). В структурі агропродовольчого експорту України значну частку складає сировина та продукти переробки для промисловості. У структурі імпорту первинні продукти та продукти переробки для кінцевого споживання становлять близько 70%. Це може впливати на платіжний дисбаланс, але завжди аграрне платіжне сальдо було позитивним.

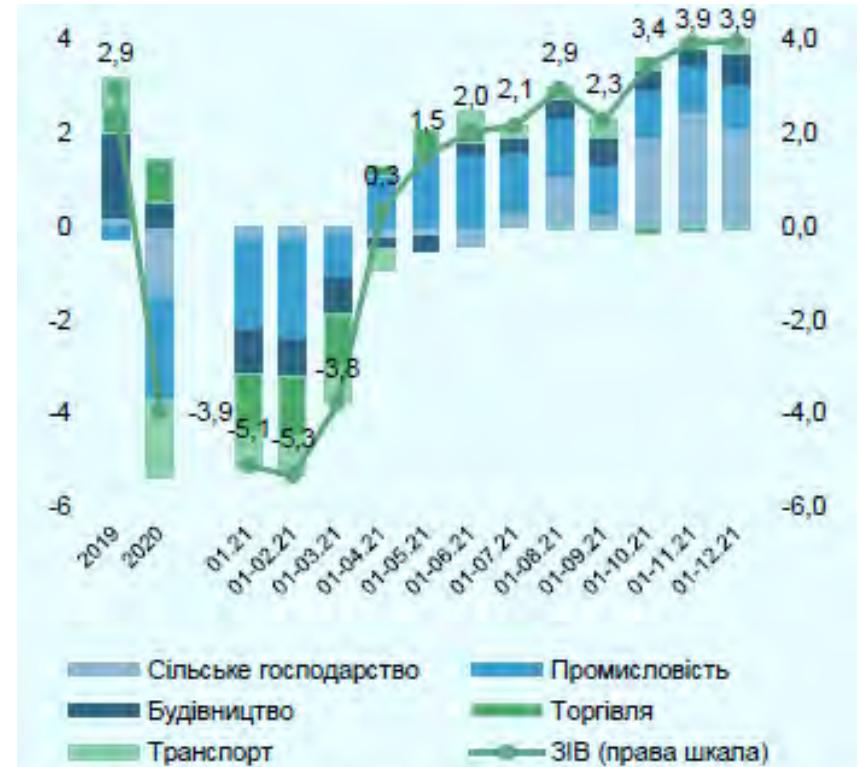
Контекстна оцінка АПК України 2021 р. (2)

Зведений індекс виробництва (ЗІВ) за видами економічної діяльності та ВВП, % до попереднього періоду

Джерело. Дані Держстат, розрахунки Мінекономіки

Динаміка ЗІВ, % та внесок видів економічної діяльності, % пункти

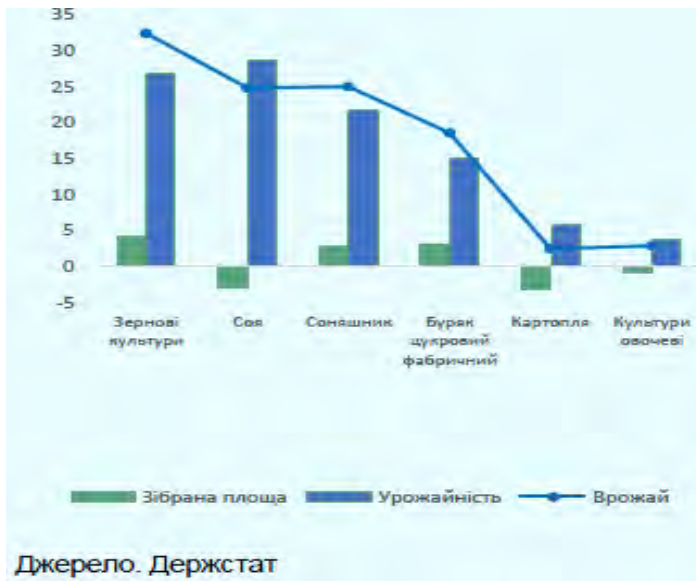
Джерело. Розрахунки Мінекономіки на базі даних Держстату

Оцінка місця та ролі с.г. та АПК в економіці України!

Контекстна оцінка АПК України 2021 р. (3)

Індекс виробництва сільськогосподарської продукції (рослинництво, тваринництво),
% до попереднього періоду

Джерело. Держстат

Зміна валового збору, урожайності та зібраної площі, % до попереднього періоду

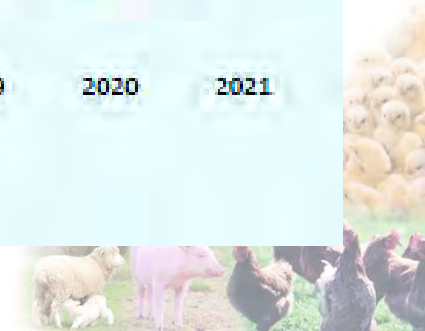

Джерело. Держстат

Індекс виробництва тваринницької продукції, % до попереднього періоду

Джерело. Держстат

Контекстна оцінка АПК України 2021 р. (4)

Аграрне виробництво, і факторна продуктивність аграрного сектору зростали темпами, значно вищими за середній світовий їх рівень, на 2,8% і 5,6% на рік відповідно протягом 2012 – 2021 років.

Частка сільського господарства в енергоспоживанні країни та викидах парникових газів зросли за останні два десятиліття. Навпаки, середній баланс азоту знизився з 2000 року і залишається значно нижчим за середній показник по європейських країнах.

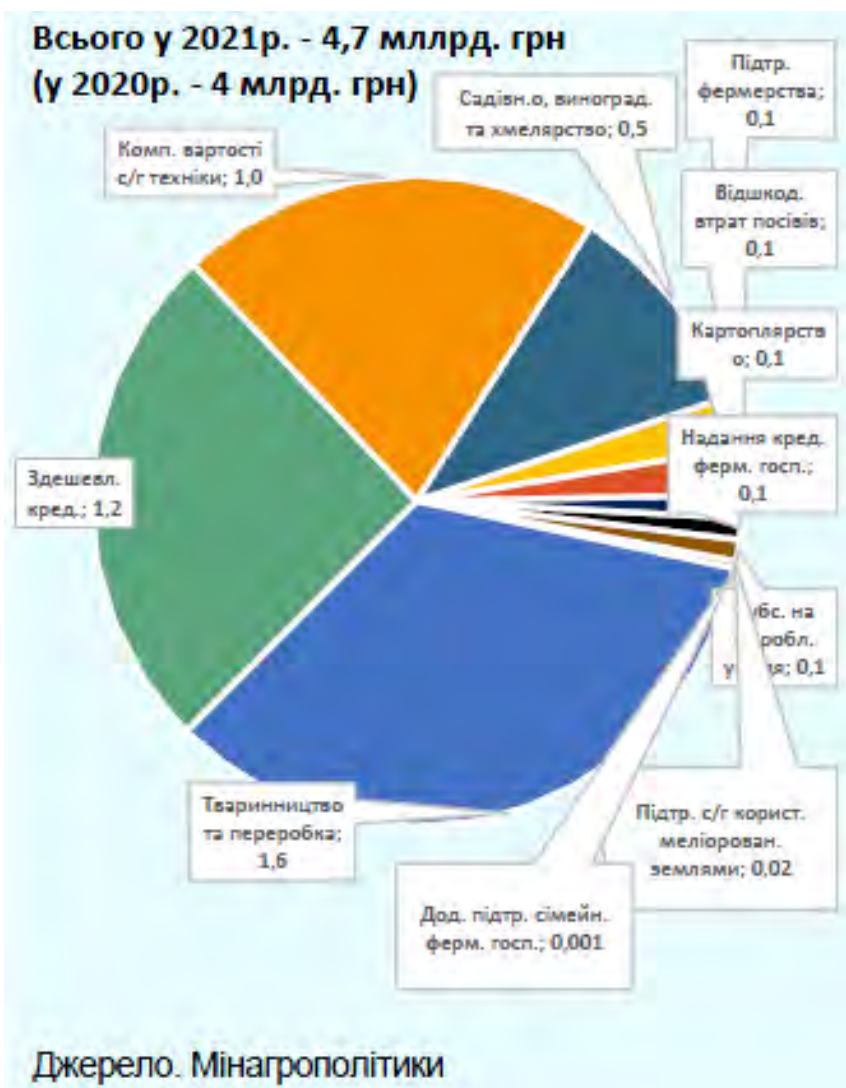
Для поліпшення ситуації, яка склалася з утворенням, накопиченням, збиранням, зберіганням та захороненням відходів, Міндовкіллям України здійснювався протягом 2021р та у попередні роки, комплекс заходів із реформування системи управління відходами. Верховною Радою України прийнято у першому читанні Закон України «Про управління відходами» реєстрац. № 2207-1 від 04.06.2020р.

Щодо створення нових та розширення існуючих територій і об'єктів природно-заповідного фонду, кількість територій та об'єктів природного-заповідного фонду (ПЗФ) загальнодержавного та місцевого значення збільшилася на 119 од. (всього на сьогодні 8631 од. ПЗФ) площею 26 тис. га (всього на сьогодні ПЗФ 4,44 млн га на суші та 0,4 млн га на морі) або на 0,03% площі України (всього – 6,8%). Зокрема створено території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, у тому числі національний природний парк «Королівські Бескиди» (Львівська область).

З метою відновлення окремих видів флори і фауни, середовищ їх існування наказом Міндовкілля від 28.12.2020 № 391 затверджено План дій щодо збереження осетрових риб в Україні на 2021-2030 роки. Результати інвентаризації флори та фауни вказують, що у середньому флора установи ПЗФ складається з 1195 видів, з яких 721 вид вищих рослин, 45 видів флори занесено до Червоної книги України; фауна установи ПЗФ у середньому включає 1121 вид, з яких 48 видів ссавців та 180 видів птахів, 76 видів фауни.

Оцінка політики підтримки аграрних виробників України 2021 р. (1)

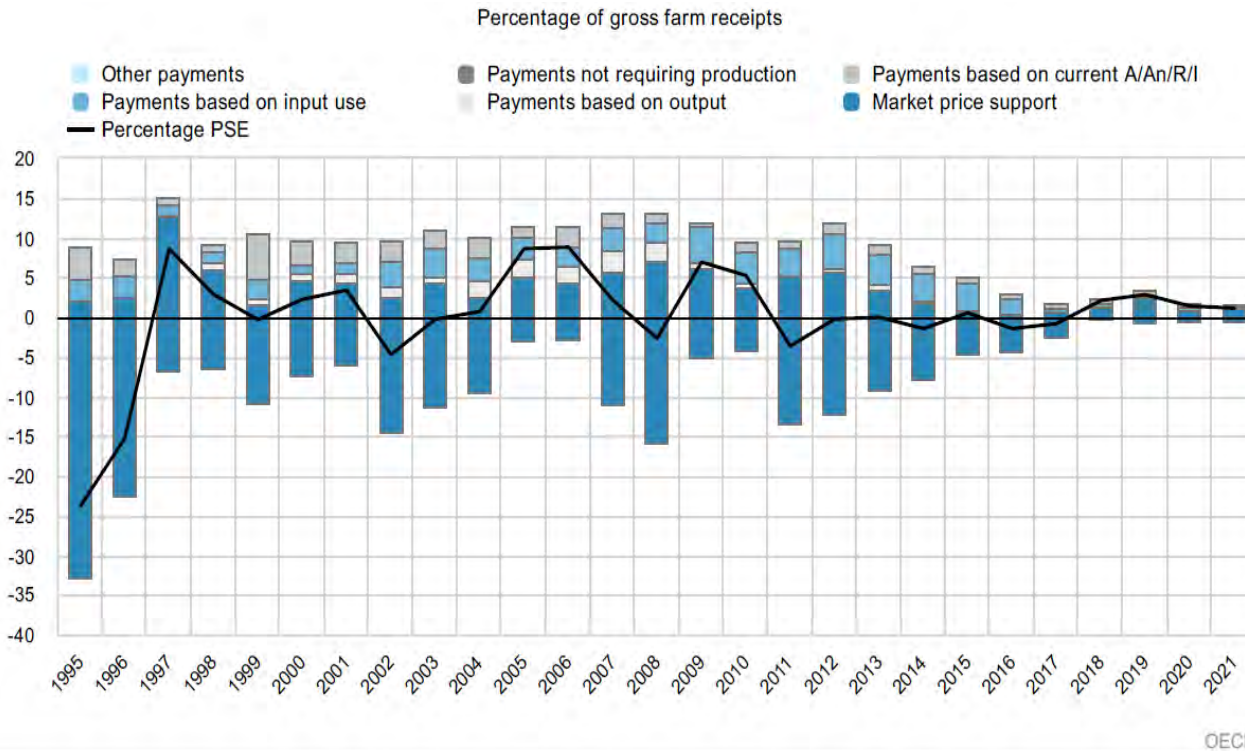
Структура державної підтримки за програмами та напрямками, млрд.грн.

Бюджетна підтримка виробників, значною мірою у формі податкових пільг і підтримки виробництва шляхом надання короткострокових позик і накопичення основного капіталу, становить менше 1% від валових надходжень сільськогосподарських підприємств, але сприяла позитивній загальній підтримці виробників протягом останніх років, включаючи 2021р.

Отримувачами коштів за всіма програмами стали 11 257 суб'єктів. Найбільшою за бюджетними ресурсами була програма «Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки с.г. продукції» - 1609 572 928 грн. Найбільш популярною програмою серед аграріїв за кількістю учасників була програма «Часткова компенсація вартості техніки та обладнання вітчизняного виробництва» - 5533 суб'єктів, а також «Фінансова підтримка заходів в аграрному секторі шляхом здешевлення кредитів» - 4434 отримувачі. Частка залучених виробників до програм підтримки склала у 2021 році 24%, що більше порівняно із попередніми роками, чому посприяло обмеження на одного бенефіцара у сумі 60 млн.грн. Лідером із отриманих коштів стала столична Київська область із загальним портфелем за всіма програмами 1081,0 млн.грн. Найменше отримали аграрії гірських областей – Чернівецька, Закарпатська та Івано-Франківська області. Аграрії ряду областей із усього спектру програм (їх 11) скористалися лише від 1 до 3 програм!

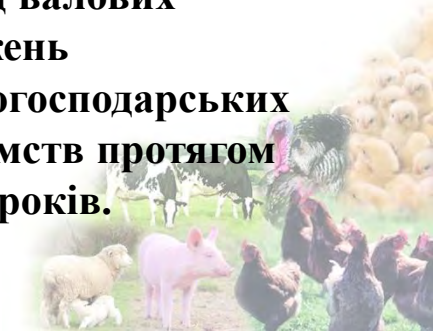

Оцінка політики підтримки аграрних виробників України 2021 р. (2)

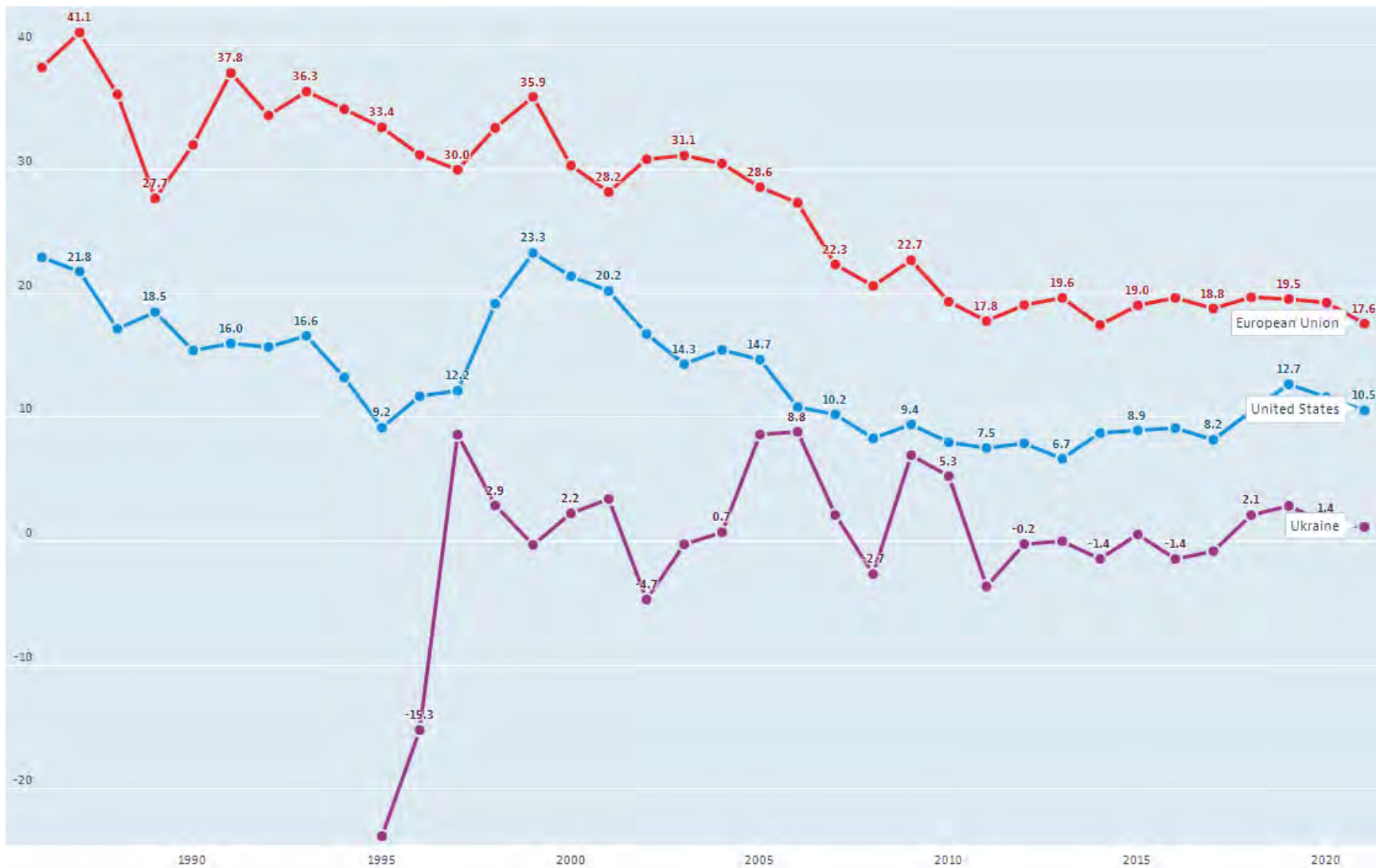

Державна підтримка сільськогосподарських виробників, виміряна оцінкою підтримки виробників (*PSE*), є нижчою порівняно з країнами ЄС. Відзначається нестабільність даного показника протягом останніх років, викликана коливаннями підтримки ринкових цін (*MPS*). Варто відзначити висновок ОЕСР стосовно деякої стабілізації в останні роки коливання *PSE*, становлячи в середньому 1,7% від валових надходжень сільськогосподарських підприємств протягом 2019-21 років.

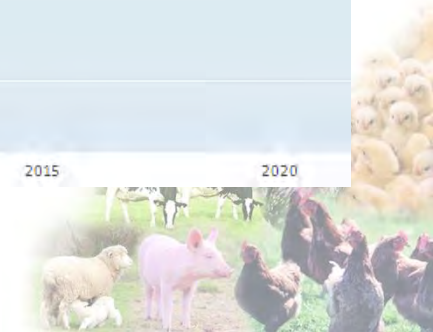
Україна: рівень та структура підтримка аграрних виробників (*PSE*), % від валових надходжень підприємства (OECD)

Оцінка політики підтримки аграрних виробників України 2021 р. (3)

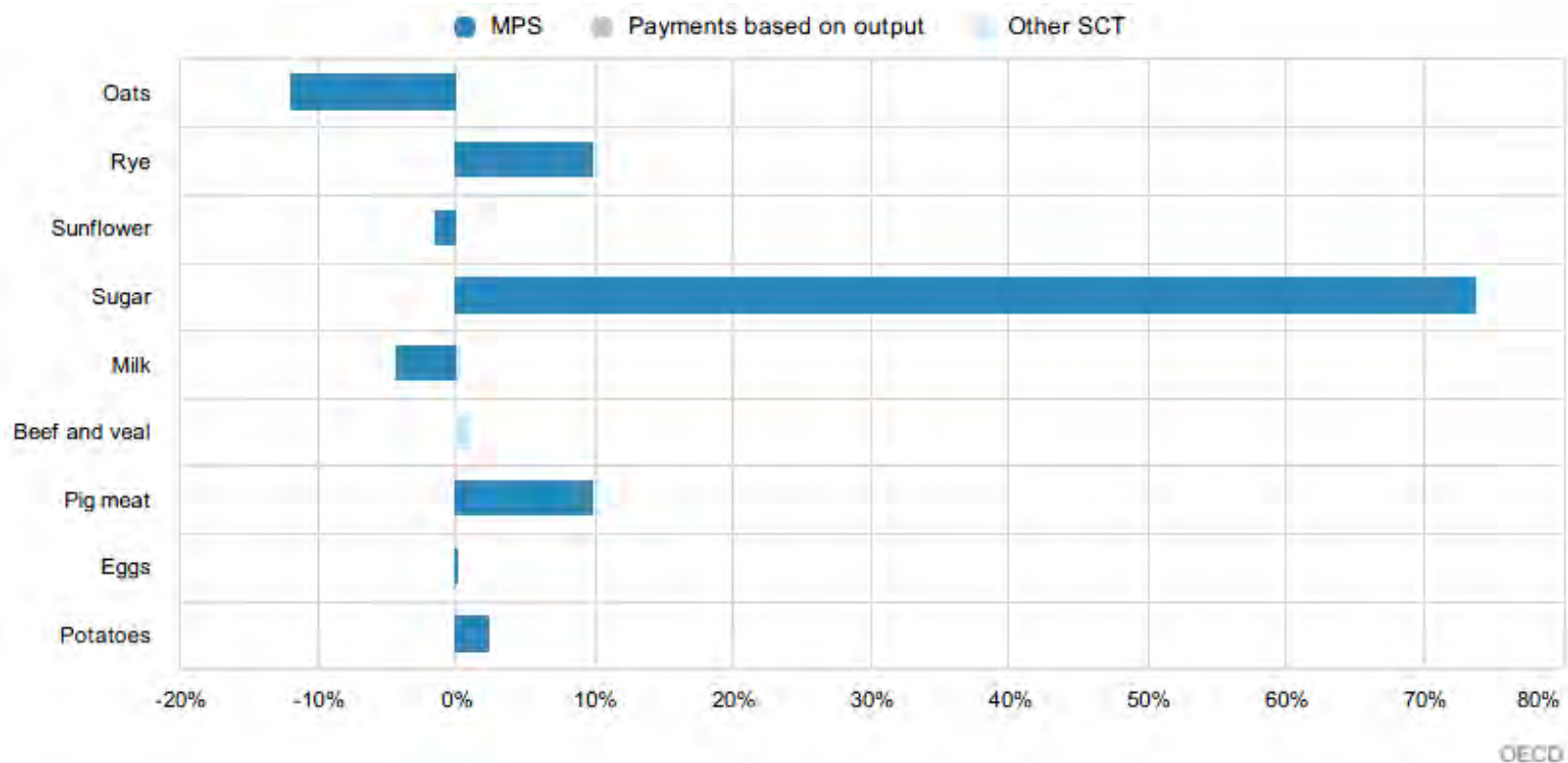
Підтримка аграрних виробників (PSE), % від валових надходжень підприємства (OECD)

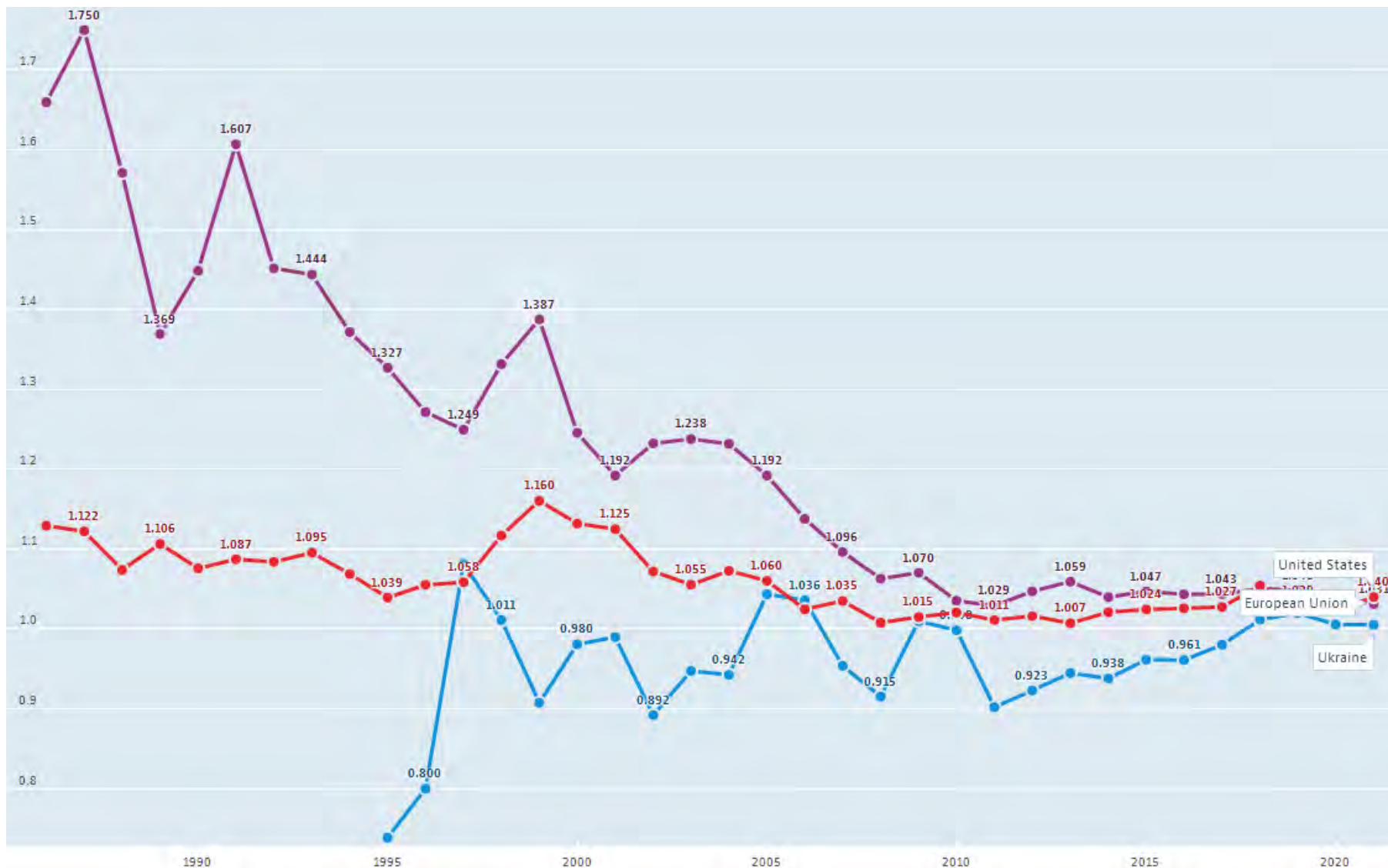
Оцінка політики підтримки аграрного ринку 2021 р. (1)

Протягом останніх років середні ціни аграрних виробників в Україні, були нижчими за міжнародні базові рівні цін, MPS мав від'ємне значення, але відзначаються значні коливання залежно від конкретного товару та часового періоду. Це до певної міри характеризує ефективність торгової аграрної політики – здатність стабілізувати ціни виробника.

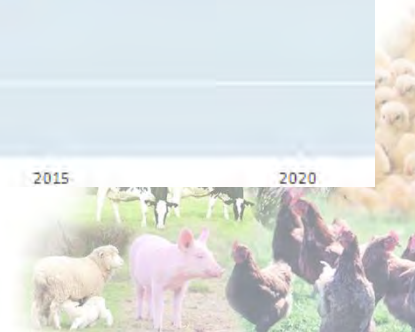
Завдяки тарифному захисту внутрішні ціни на м'ясопродукти та цукор були вищими за міжнародні референтні рівні, тоді як ціни на більшість зернових та молоко були загалом нижчими за світові. Окремі товари - цукор, жито та м'ясо свинини отримують найбільшу підтримку, тоді як деякі зернові культури не орієнтовані на експорт – овес, просо, горох і, меншою мірою, молоко та насіння соняшнику неявно оподатковуються.

Оцінка політики підтримки аграрного ринку 2021 р. (2)

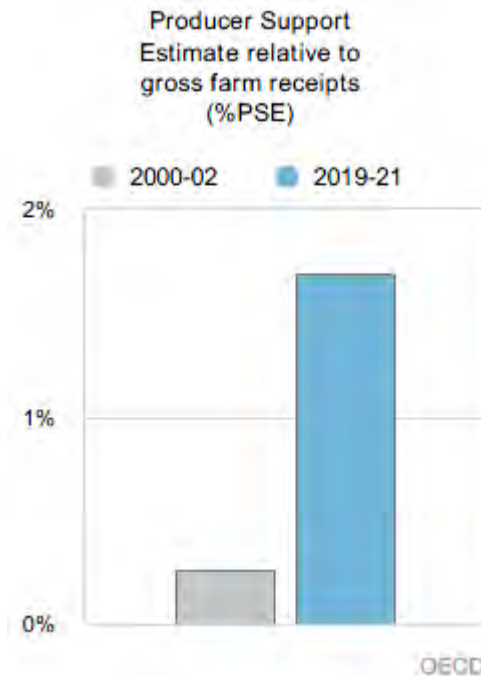
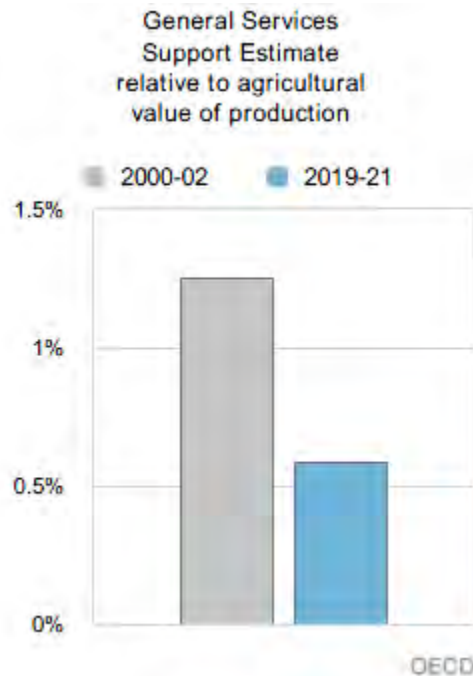

Коефіцієнт захисту виробника (OECD)

Оцінка політики підтримки аграрного ринку 2021 р. (3)

На відміну від коливання за останні роки показника PSE, для України досить стабільним виявляється показник підтримки сектору інфраструктури аграрного сектору GSSE, який відображає обсяг річних валових бюджетних трансфертів у грошовій формі організаціям, що надають послуги аграрному виробництву. Аналіз структури показника GSSE для України у порівнянні з іншими країнами показав, що в Україні найбільшу частку GSSE займає підтримка системи знань та інновацій в АПК. Важливо наголосити на значну частку бюджетних витрат на інспекцію, нагляд і контроль у сільському господарстві, яка значно вища порівняно із країнами ЄС, на жаль частка розвитку інфраструктури, маркетингу і просування вітчизняного АПК значно відстає від аналогічних показників західних країн.

Оцінка політики підтримки аграрного ринку 2021 р. (4)

У рамках аграрної політики реалізовані ряд заходів щодо створення умов для забезпечення виробництва, обігу та споживання безпечних та якісних харчових продуктів, що не несуть загрози для життя та здоров'я споживачів:

розроблено «Порядок і спеціальні вимоги до маркування харчових продуктів», для яких обов'язковим є зазначення країни походження або місця походження;

визначено заходи, що підлягають невідкладному здійсненню у разі, коли харчові продукти та/або корми безпосередньо або через докілья становлять загрозу для здоров'я людини та/або тварини;

визначено вимоги до упаковки харчових продуктів і будь-яких матеріалів, що контактують з ними шляхом приведення у відповідність із законодавством ЄС;

забезпечено створення специфікацій для майбутніх географічних зазначень України ("ШАБАГ", "ДОЛИНА ФРУМУШИКА", "БАРАНИНА ФРУМУШИКА", "ЯЛПУГ", "ПРИДУНАЙСЬКА БЕСАРАБІЯ", "ЗАКАРПАТСЬКИЙ МЕД", "ЗАКАРПАТСЬКЕ ВИНО", "ХЕРСОНСЬКИЙ КАВУН", "АША-АБАГ");

впроваджено стандарти ЄС у сфері здоров'я і благополуччя тварин, а також у сфері виробництва, обігу і застосування ветпрепаратів;

встановлено вимоги до благополуччя с/г тварин під час їх утримання, включаючи відгодівлю та догляд, що сприятиме поширенню практики гуманного поводження з тваринами, покращенню умов їх утримання, збереженню здоров'я тварин та значно зменшить ризики їх травмування і страждання.

забезпечено законодавче регулювання органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції в Україні, яке відповідає вимогам права ЄС;

створено законодавче підґрунтя для надання державної підтримки виробникам органічної продукції.

Оцінка політики підтримки сільського розвитку в Україні

Вагомою складовою аграрної політики є політика сталого розвитку сільських територій. Аналіз даного напрямку має деяку специфіку викликану інституційною неоднозначністю державної інституції покликаної розробляти та реалізовувати єдину політику розвитку сільських територій. Частина стратегічних рішень покладена на Міністерство аграрної політики (яке не існувало до 2021 року), частина на Міністерство розвитку громад (яке на момент підготовки даного звіту об'єднане із Міністерством інфраструктури). Центральними органами виконавчої влади та місцевими органами влади і органами місцевого самоврядування виконувалися заходи у 2020-2021 р.р., спрямовані на:

підвищення якості життя сільського населення;

охорону та збереження природних ресурсів у сільській місцевості;

диверсифікацію та розвиток сільської економіки;

удосконалення системи управління сільськими територіями;

інформаційне-консультаційне забезпечення населення та бізнесу на селі.

У питаннях диверсифікації та розвитку сільської економіки, сприяння розвитку зеленого та сільського туризму в сільських районах, що виробляють продукцію з особливими географічними зазначеннями, Мінекономіки спільно з проектом Європейської Комісії «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні» проведено роботу щодо реалізації пілотних проектів:

«Дорога Смаку Прикарпаття»;

«Дорога Вина та Смаку Закарпаття»;

«Дорога Вина та Смаку Української Бессарабії».

Більшість населення у сільській місцевості зайнята саме в сільському господарстві, і серед них – понад 90% - це малі виробники, фермери та сільські господарства населення, тому політика підтримки розвитку малого підприємництва на селі декларується як складова політики сільського розвитку. Пріоритетом залишається підтримка сільськогосподарського виробника.

Висновки щодо оцінки результативності та ефективності аграрної політики в Україні 2021 р. (1)

Комплекс заходів за останній роки включно із 2021р., які ми будемо класифікувати як аграрну політику у складі: підтримка аграрного виробництва, торгівля аграрною продукцією та розвиток сільських територій забезпечували загальне економічне зростання агропромислового комплексу. Це стало підґрунтям до формування соціальної та екологічної доданої цінності, що разом нарощує соціально-культурну додану цінність України та українського селянина на світовій арені. Зокрема це включало:

-намагання і рух у напрямку удосконалення справедливих земельних відносин;

-формування сучасного розуміння аграрного виробництва на принципах сталості;

-гарантування продовольчої безпеки шляхом стабільного забезпечення якісними продуктами харчування із зростаючим рівнем їх безпечності та якості;

-удосконалення системи інформування українців про продукти харчування, у рамках захисту прав споживачів;

-прикладання зусиль щодо посилення захисту навколишнього середовища, сприйняття принципів рециклічної економіки, стратегії «Зелений курс».

Висновки щодо оцінки результативності та ефективності аграрної політики в Україні 2021 р. (2)

Разом з тим, аграрна політика України повинна набути характеру системності, базуватися на принципах формування політики властивих Європейському Союзу, зважаючи на євроінтеграційний курс та статус кандидата в члени ЄС. Зберігаючи при цьому суб'єктність та підтверджуючи своє місце і значення на глобальних аграрних ринках. Це можливо за умови гармонізації чинного законодавства України із законодавством ЄС, зближення принципів розбудови та реалізації політик, прийняття загальноєвропейських цінностей.

Аграрна політика повинна забезпечувати вищий рівень стійкості аграрного сектору, особливо в умовах залучення до загальноєвропейської угоди «Зелений курс» та стратегії «від ферми до столу». В основу варто покласти рівень життя селянина та умови реалізації економічних цілей аграрних виробників.

Політика має бути гармонійно інтегрована в національну економічну та політику сталого розвитку України. Це посилить підтримку і сприяння екологічних цілей, та сприятиме рух у напрямку більш амбітних кліматичних, інформаційних, технологічних і соціальних цілей.

АПК України потрібний перегляд та реформа загальної системи стратегування, що дозволить стверджувати суб'єктність та технологізувати більш амбітні цілі глобального рівня.

Специфіка аграрної політики в Україні 2022 р. та оцінка її результативності й ефективності

Огляд оперативних змін законодавчо-правової бази функціонування агробізнесу та харчової промисловості в умовах війни

- Вводиться регулювання цін на соціальні продукти
- Вводиться обмеження на експорт (ліцензія на експорт) продукції та матеріальних ресурсів (*переглядалося*)
- Вводиться мораторій на державні перевірки підприємств
- Вводиться система державного гарантування фінансових зобов'язань та компенсація процентів за кредити
- Вводиться бронювання необхідного персоналу для аграрних та харчових підприємств в умовах мобілізації
- Спрощується система оподаткування шляхом розширення можливостей оподатковуватися єдиним податком (*переглядалося*)
- Знижуються ставки ПДВ до 7% на пальне і відміняється акциз на нього (*переглядалося*)
- Спрощується імпорт пального класу Євро 3
- Спрощується імпорт ЗЗР та їх зберігання
- Вводиться система державної підтримки при евакуації виробництва у регіони України де немає інтенсивних бойових дій
- Вводиться система підтримки аграрних підприємств в умовах військового стану
- ...

Заходи аграрної політики у 2022 році

Підтримка аграрного виробництва:

- безповоротна допомога на 1 га площі та на 1 голову ВРХ;
- пільгове кредитування за програмою 5-7-9%;
- гранти на розвиток садів і будівництво теплиць;
- безоплатне надання засобів тимчасового зберігання зерна;
- безоплатна передача комплексів техніки;
- безоплатна надання насіння та ветеринарних препаратів.

Євроінтеграція (адаптація законодавства):

- прийнято Закони України щодо охорони географічних зазначень № 2572-ІХ, № 2800-ІХ;
- зареєстровано законопроект «Про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників» № 8149;
- прийнято Закон України про тару і упаковку № 2718-ІХ;
- прийнято Закон України про охорону прав нав сорти рослин № 2763-ІХ;
- удосконалюється законодавство щодо поводження із пестицидами № 4558, та щодо відповідальності у сфері поводження із ГМО № 5840.

Агрологістика та експорт:

- скасування мит та квот на експорт української аграрної продукції з ЄС та Великою Британією на 1 рік;
- розгортання платформи “Шляхи солідарності”;
- сприяння будівництву перевантажувальних зернових об'єктів (близько 20);
- Підписання угоди “Зернові коридори”;
- спрощення порядку фумігації зерна при експорті;
- Україна започаткувала програму "Grain from Ukraine“.

Розвиток меліорації та рибництва:

- створення об'єднань водокористувачів № 2079-ІХ;
- підготовка до створення оператора меліоративних систем № 7577;
- удосконалення законодавства щодо рибного господарства та цифровізації в рибному господарстві № 7616, № 8919, № 0178.

Дякую за увагу.

Слава УКРАЇНІ!!!

Павло КОВАЛЬ

*к.е.н., консультант з питань
аграрної економіки та управління*

www.analytic.logis.biz.ua

analytic@logis.biz.ua

